

Desnica na krilima desekularizacije

PIŠE: SRDANA BARIŠIĆ

hrišćanin“ Ljotić, itd. Ne treba imati iluziju, ne rehabilituje nacionalizam četnike zbog istorijske pravde ili istine, kako tvrde, ne čak ni zbog samih četnika i njihovog komandanta, već prevashodno zbog toga da bi njihova ideologija nastavila da živi. Jer, kad Draža Mihailović u *Instrukciji* svojim komandantima Đorđu Lašiću i Pavlu Đurišiću (20. decembar 1941), piše: „stvoriti Veliku Srbiju“ ... „čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i nenacionalnih elemenata“ ... „čišćenje Sandžaka od muslimanskog življa i Bosne od muslimanskog i hrvatskog življa“, itd. teško da ima nekoga ko ne prepozna neprekinuti idejni kontinuitet izražen kroz nepromnjene ciljeve te ideologije, do savremenosti.

Iako, treba se setiti misli Erika Hobsbauma, „nacionalizam zahteva suviše mnogo verovanja u ono što očigledno nije tako“, saznanje o prošlosti se menja, ali ne i ona sama. Međutim, i to saznanje se može menjati samo uz uvažavanje metodoloških okvira zanata istoričara, držeći se činjenica i izvora. Ne slučajno i zbog svega navedenog, istorijski revizionizam je od devedesetih, sve do sada jedna od ključnih platformi za desničarski ekstremizam i legitimisanje nasilja kao modela delovanja nezamislivih slojeva društva. Istorija, ona racionalna i utemeljena u izvorima i naučno proverljivim faktima i interpretacijama ne bi trebalo da služi bilo kom političkom cilju. Ali, držeći se racionalno, svojih naučnih načela i podalje od nacionalističko-ideoloških obrazaca, neminovno će služiti i vrednostima s one strane ekstremizma i nasilja.

Period blokiranе društvene transformacije, a naročito period demokratske konsolidacije srpskog društva obeleženi su procesom politizacije religije, ali i religizacije politike. Nacionalna homogenizacija postala je imperativ, etnokonfesionalna identifikacija sredstvo, a reafirmacija istorijske uloge u očuvanju nacionalnog identiteta polazište za uspostavljanje drugačijih (redefinisanih) odnosa između sekularnih i sakralnih institucija. Proces desekularizacije, povremeno tumačen i kao proces klerikalizacije često se nekritički posmatrao kao isključivo iniciran od strane verskih zajednica, naročito većinske, dok se uloga i interesi države u pomenutom procesu, tačnije vladajućih političkih elita, neretko zapostavlja.¹

Srpska pravoslavna crkva (SPC)² stiče značajnu simboličku i normativnu funkciju u javnoj sferi i postaje reper prema kome se usmeravaju mnogi društveni procesi. Dominantna uloga u pružanju novog ideološkog i vrednosnog okvira sekularnim institucijama i organizacijama predstavlja izuzetno veliki uticaj, ali povlači i proporcionalnu odgovornost. Započet reafirmacijom pravoslavlja kao izvorišta vojničkog morala i motivacije, kao i uvođenjem veronauke u sistem obrazovanja, proces desekularizacije srpskog društva sveprisutan je u svim institucionalnim formama i na svim nivoima: verski praznici se proglašavaju državnim praznicima, državni simboli se sakralizuju, osveštavaju se prostorije sekularnih ustanova,³ uvode (vraćaju) patroni (svetitelji zaštitnici) sekularnih institucija,

1 Zbog sve kooperativnijeg odnosa države prema većinskoj crkvi, što se moglo detektovati brojnim ustupcima koje je država načinila Srpskoj pravoslavnoj crkvi, a da ova to nije ni tražila, otvara se i pitanje da li je možda reč i o procesu podržavanja crkve.

2 U ovom tekstu Srpska pravoslavna crkva se shvata prvenstveno kao crkvena organizacija čije doktrinarne, socijalne i političke stavove zastupaju njene najviše institucije i zvaničnici (Arhijerejski sabor, Arhijerejski sinod, patrijarh, episkopi, sveštena lica ...); pojam crkve se tretira na sociološko-politički, a ne teološki ili metafizički način.

3 U ovom slučaju pojam „sekularni“ može se čitati i kao „budžetski“, odnosno finansiran iz državnog budžeta, tj. od sredstava svih poreskih obveznika u Republici Srbiji.

obeležavaju se krsne slave sekularnih institucija, službena vozila i prostorije državnih institucija se ukrašavaju sakralnim simbolima...

Kao stožer novog ideološkog i vrednosnog okvira identitetske rearhaizacije srpskog društva, Srpska pravoslavna crkva je predstavljala neprikosnoveni autoritet socijalnim akterima sa najizraženijom etnokonfesionalnom identifikacijom najčešće institucionalizovanog u formi patriotskih i rodoljubivih organizacija. Posmatrano u kontekstu instrumentalizacije krize predstavničke demokratije, krize raspodele i pristupa dobrima i krize identiteta i sekularizma, desničarske organizacije u Srbiji ne razlikuju se mnogo od sveprisutnih organizacija sličnog profila u Evropi, ali je upadljivo i znakovito prisustvo i isticanje sakralnih (klerikalnih) elemenata u njihovom identitetu.

Samodefinisanje i obeležja patriotskih organizacija ističu konfesiju kao primarni element identiteta, često ispred nacionalnog: „pravoslavno-rodoljubivi pokret koji se bori za duhovnu i državotvornu obnovu Srbstva na temeljima Svetosavlja“, zatim simboli poput Hristovog monograma, kontura ikone Presvete Bogorodice i Bogomladenca Hristosa, Belog anđela itd. U programskim načelima se često izjednačavaju „bogoljublje i rodoljublje“, pravoslavlje i srpstvo, svetoslavlje i nacionalizam... Favorizovanje i praktikovanje principa sabornosti, kao alternative predstavničkom sistemu, predstavlja funkcionalnu sponu između Srpske pravoslavne crkve i organizacija iz pomenute rodoljub(lj)ive grupe, a njihova institucionalna saradnja na ovoj osnovi datira još od organizovanja prvih sabora pravoslavno-nacionalne omladine srpske i svesrpskih sabora, početkom dvehiljaditih. Osim zajedničkih saborskih aktivnosti, postoje i drugi primeri saradnje između pojedinih episkopa i nekih desničarskih organizacija: promocije izdavaštva desničarskih organizacija u parohijskim domovima, predstavljanje rada i projekata organizacija u hramovima, blagosiljanje akcija i organizovanih skupova organizacija...

Međutim, uz manifestno simboličke i institucionalne veze, postoji mnogo složenija veza koja se

zasniva na pomenutoj normativno-vrednosnoj i ideološkoj potpori koju Srpska pravoslavna crkva pruža pomenutim organizacijama. Osim kultova tradicije, jedinstva i nacionalnog preporoda, koji su izjednačavanjem „bogoljublja i rodoljublja“ preuzeti iz crkvenog učenja, postoji i niz tema oko kojih se stav Srpske pravoslavne crkve kao eho ponavlja i umnožava, često glasnije i odlučnije, u delovanju desničarskih organizacija. Među brojnim temama izdvajaju se: LGBT populacija, kosovski mit, integracija Srbije (EU i NATO), odnos sa Rusijom, srpske teritorije, haški optuženici, bela kuga... Priloženi redosled prioriteta i aktuelnosti tema možda nije adekvatan, ali važno je napomenuti da je reč o sindromski povezanim temama (stavovima) koje se retko tretiraju samostalno i izolovano jedna od druge. Tematski front se otvara u zavisnosti od dnevno-političke aktuelnosti, ali se silina delovanja uvek razlije i na sindromski povezane teme.

Pojedini episkopi unutar Srpske pravoslavne crkve svojim javnim nastupima, političkim i ideološkim stavovima, autoritetom i istrajnošću, zauzimaju veoma istaknuto mesto u profilisanju ciljeva i načina njihovog postizanja u programskim načelima i delovanju desničarskih organizacija. Broj tih episkopa nije veliki, ali reč je o najglasnijim i najaktivnijim episkopima Srpske pravoslavne crkve koji često svoje stavove uspevaju da nametnu i predstave kao stav crkve, iako naknadno uslede (uglavnom pojedinačne i sporadične) ograde i kritike unutar same crkvene strukture. Problem nedostatka jasnog i javnog određivanja i ograđivanja najviših pojedinačnih i institucionalnih autoriteta unutar same Srpske pravoslavne crkve je razlog što se delovanje pojedinih episkopa projektuje na delovanje celokupne organizacione strukture. Čutanje nadležnih predstavlja odobravanje, saglasje sa izrečenim ili učinjenim, a to povlači odgovornost, prećutno saučesništvo i sudelovanje nečinjenjem.

Za sakralizaciju desnice u Srbiji odgovornost snose, kako crkveni zvaničnici, tako i političke elite koje nisu u stanju da zaštite civilizacijsku tekovinu sekularne države ravnopravnih građana (poretskih obveznika) i svoju legitimizaciju osiguravaju upravo na populističkim osnovama etnokonfesionalne identifikacije i homogenizacije, nacionalizma i konzervativizma.